

Sociaal slapen bij kiekendieven, de filosofie achter een onbegrepen fenomeen

*een handleiding voor het tellen
van kiekendieven op slaapplaatsen*

Sociaal slapen bij kiekendieven, de filosofie achter een onbegrepen fenomeen.

*een handleiding voor het tellen
van kiekendieven op slaappleatsen*

© Harrier Conservation International, november 2025.

Mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Cultuurfonds.

het
Cultuurfonds

HARRIER CONSERVATION INTERNATIONAL

Postbus 304

6860 AH Oosterbeek

info@harrierconservation.com

www.harrierconservation.com

INHOUD

Genieten van zwermende vogels	4
Het ongrijpbare grijpbaar maken	6
Wat is een slaapplaats?	9
Voorverzamelen	10
Hoe vaak tellen per seizoen	12
Met hoeveel mensen	13
Avond of ochtend	13
Hoe laat start een telling	15
Wat is zinvol om te noteren	16
Link naar film	16
Praktijkvoorbeeld: slaapplaatsen NP De Hoge Veluwe	17
Word vrijwilliger!	28
colofon	29

Genieten van zwermende vogels

Aan het einde van de dag zoeken veel vogelsoorten een veilige plek op om met soortgenoten de nacht door te brengen. Samen slapen betekent samen sterker staan: een groep ziet gevaar eerder aankomen en het kost minder energie om dicht bij elkaar te rusten. Iedereen kent wel de indrukwekkende wolken spreeuwen, de grote groepen ganzen of de zwermen boerenwaluwen die tijdens de trek naar een veilige plek vliegen. Zulke slaappleatsen spreken tot de verbeelding.

Minder bekend is dat ook sommige roofvogels zich verzamelen om samen te slapen. In Nederland valt dat het meest op bij de kiekendieven, al kiezen ook ruigpootbuizerds en smellekens geregeld voor gezelschap tijdens de nacht. Kennelijk biedt samen rusten in een rij boompjes, een heidepol of een open grasvlakte niet alleen veiligheid, maar ook een sociale functie die we nog niet goed begrijpen.

Op andere plekken in de wereld nemen deze verzamelingen spectaculaire vormen aan. In de Sahel komen duizenden zwarte en geelbekwouwen bijeen, bij Dakar zelfs tienduizenden. En op het eiland Kousmar in de Saloum-delta in Senegal slapen in sommige perioden rond de honderdduizend kleine torenvalken en zwaluwstaartwouwen bij elkaar. Het is een adembenemend fenomeen – deels verklaarbaar, maar nog voor een groot deel een mysterie.

Panorama slaappleats in Niger.

Wij vermoeden dat slaappleatsen meer zijn dan plekken waar vogels simpelweg veilig zijn. Mogelijk functioneren ze als belangrijke knooppunten in het landschap, essentieel voor het voortbestaan van soorten als de kiekendief. De sociale betekenis daarvan is echter nog nauwelijks met cijfers onderbouwd. Met deze handreiking willen we een eerste stap zetten om hier verandering in aan te brengen.

‘Sociaal slapen’ hangt waarschijnlijk samen met subtiele vormen van verbondenheid tussen individuen en zelfs tussen soorten, zonder dat er direct aantoonbaar voordeel lijkt te zijn. Om dit te doorgronden is een combinatie van goed ingerichte monitoring en toegepast onderzoek nodig. Dat vraagt om een kritische blik op de manier waarop we

slaapplaatsen tellen: hoe kunnen we ervoor zorgen dat tellingen niet alleen mooie anekdotes opleveren, maar ook echte ecologische inzichten?

Met deze handleiding en [bijbehorende instructiefilm](#) hopen we geïnteresseerden verder de wereld van slaapplaatsen binnen te trekken. Er is veel meer mogelijk dan we tot nu toe benutten, zeker als we internationaal samenwerken. Stichting Harrier Conservation International wil daarom haar ervaringen delen en tegelijk een ode brengen aan een groep roofvogels die nooit verveelt. Over populatiedynamiek, dieet, migratie en overwintering is inmiddels veel bekend; over de sociale rol van slaapplaatsen juist opvallend weinig.

Daarom is het doorgronden van slaapplaatsen misschien wel de heilige graal van de kiekendievenkunde. Wie echt verder wil met onderzoek, kan niet om dit thema heen. En iedereen die ooit een slaapplaats van dichtbij heeft gezien, weet waarom: het invallen van de vogels – soms als een zwerm honingbijen – is een onvergetelijke ervaring. Zelfs het ontdekken van een slaapplaats met maar één vogel vraagt vakmanschap en volharding, en levert een voldoening op die iedere teller herkent.

Deze zwaluwstaartwouw is een voorbeeld van een roofvogel die in Senegal samen met kleine torenvalken slaapplaatsen opzoekt. Net als de grauwe kiekendief is het een soort die afhankelijk is van onvoorspelbare prooien, meestal sprinkhanen. Dat zou wel eens een belangrijke reden kunnen zijn waarom deze trekvogels elkaar 's nachts opzoeken.

Het ongrijpbare grijpbaar maken

In onze instructiefilm tonen we zes slaappleatsen die een inkijk geven in de aanwezigheid van vier soorten kiekendieven in uiteenlopende landschappen. Het gaat om tijdelijke slaappleatsen in agrarisch gebied (Balmahuizen en Drieborg), op de kwelder van de Dollard (op een steenworp van de Duitse grens), in het hoogveengebied Engbertsdijksvenen (eveneens nabij de Nedersaksische grens), in Nationaal Park De Hoge Veluwe (Hoenderloo) en op een kunstmatige savanne in Senegal (Khelcom).

Fragment van een slaappleats in Senegal, waar honderden grauwe kiekendieven in het laatste avondlicht nog zwermen voordat ze landen – pas in het pikkedonker, als aanpassing om predatie door roofvogels, uilen en jakhalzen te vermijden.

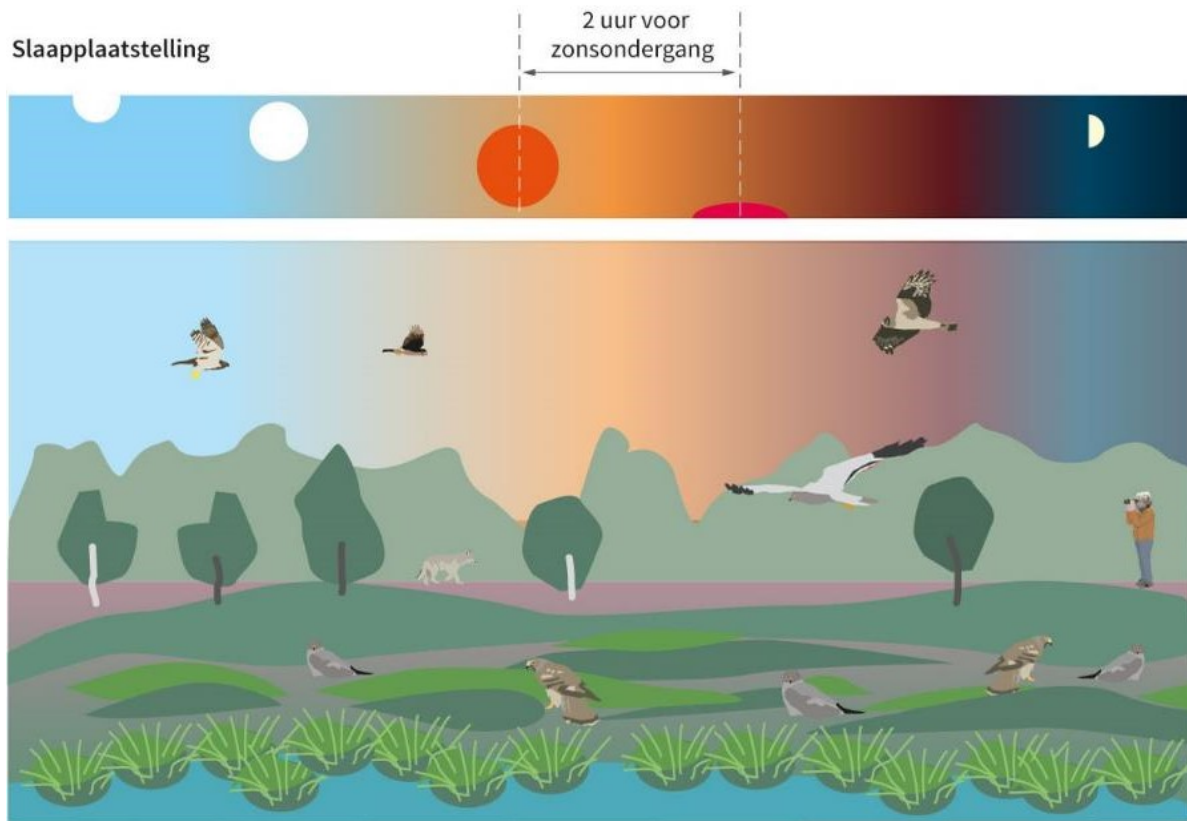

Slaapplaatsstelling in het hoogveengebied het Wierdense Veld (Ov), samen met de altijd aimabele en bijzonder scherpzinnige Henk van der Aa. Alleen vogels zien invallen op een slaapplaats is vrijwel ondoenlijk en bovendien af te raden. Met iemand als Henk gaat het niet alleen om een betrouwbare telling, maar ook om de waardevolle gesprekken die je samen voert.

De slaapplaatsen in Afrika zijn zeker niet representatief voor de gemiddelde slaapplaats in Nederland, elders in Europa of daarbuiten, maar de onderliggende patronen vertonen wél overeenkomsten. In onze film laten we deze patronen zien. Wie dat wil, kan hieruit halen wat voor hem of haar relevant is, maar we moedigen vooral aan om na te denken over mogelijke verbeteringen die dataverzamelingen meer zeggingskracht kunnen geven. Dat kan uiteraard alleen binnen een bredere context.

In die context spelen factoren als voedselaanbod, landgebruik en de dynamiek op de slaapplaatsen zelf een stevige en vaak complexe rol. Een slaapplaats monitoren zonder oog te hebben voor het grotere geheel – zoals veranderingen in de landbouw, natuurbeheer (bijvoorbeeld begrazing), het verdwijnen van open ruimte door zonne- en windparken of bedrijventerreinen – levert slechts een deel van het verhaal op. En dat geldt des te meer op Flyway-schaal: wat is bijvoorbeeld het cumulatieve effect van de vele industriële windturbines, die vaak juist in de meest open agrarische landschappen van Europa staan?

Dit zijn grote vragen, maar onze insteek is dat goed ecologisch onderzoek naar kiekendieven niet kan zonder het sociale systeem van deze vogels mee te nemen. Sociaal slapen vormt daarvan een essentieel onderdeel.

Infographic die het achterliggende idee van een slaapplaats schetst. Het belangrijkste is dat tellers zich realiseren dat het systematisch registreren van invliegende vogels nauwkeurigheid, concentratie en een duidelijke taakverdeling vraagt. Zo kan één persoon de gegevens noteren, terwijl de overige teller(s) consequent de horizon scannen.

Wat is een slaapplaats?

Bij kiekendieven gaat het om een uiterst fluïde systeem waarvan we tot op de dag van vandaag opvallend weinig weten. Slaapplaatsen vormen daarbij knooppunten in het landschap, gebruikt door vogels die elkaar nodig hebben voor veiligheid, het delen van informatie over voedsel en andere functies – en vaak door meerdere soorten tegelijk. Een slaapplaats bestaat nooit als geïsoleerde entiteit: er is vrijwel altijd een vergelijkbare plek in de omgeving aanwezig. Het systeem verschuift voortdurend.

Hoe zo'n plek eruitziet, verschilt sterk per landschap. Op een kwelder kan het gaan om een scherp afgebakende locatie met maximale rust en minimale overstromingskans. In akkerland zijn slaapplaatsen vaak afhankelijk van de graanoogst, en daarmee gevoeliger voor verstoring. Op de Veluwe spelen bijvoorbeeld wolven en zwijnen een rol, terwijl in Sahellanden zoals Senegal factoren als jagende Verraux-oehoes, plotselinge overbegrazing of andere door mensen veroorzaakte dynamiek bepalend kunnen zijn.

Het is daarom verstandig om eerst een volledig seizoen te investeren in het vinden van de beste telpunten: locaties van waaruit je een realistisch en proportioneel deel van de invallende vogels kunt waarnemen. Zelfs op de Hoge Veluwe, waar in drie seizoenen minimaal vijf regelmatig gebruikte slaapplaatsen zijn vastgesteld, is het mij tot op heden niet gelukt dit systematisch in beeld te krijgen. Ook in de Dollard weten we dat blauwe kiekendieven minstens drie verschillende plekken benutten om de nacht door te brengen.

'Bezint eer ge begint' is hier beslist van toepassing. Op een kwelder bevindt het merendeel van de vogels zich op circa 10 hectare; in Senegal kunnen duizenden vogels verspreid zitten over 250–500 hectare. Dat maakt een gestandaardiseerde aanpak bijzonder lastig, maar vergroot tegelijk de voldoening wanneer het lukt om iets van het ongrijpbare in bruikbare cijfers te vatten. Dat er wereldwijd nauwelijks langjarige telreeksen bestaan met echte ecologische waarde, is dan ook niet verwonderlijk. Vogels tellen is één ding; vogels tellen om hun ecologie te doorgronden is een heel andere orde.

Voorverzamenen

In vrijwel alle gevallen verzamelen kiekendieven zich eerst voor ze doorvliegen naar de uiteindelijke slaappleats. Het lastige is dat waarnemers dit voorverzamenen vaak niet zien, doordat de locatie moeilijk toegankelijk is of door beperkingen van het landschap. Toch vormt dit gedrag een bijzonder interessant onderdeel van elke slaappleats en biedt het waarnemers juist de gelegenheid om met meer rust – en dus meer tijd – leeftijden, geslachten en eventuele bijzonderheden te noteren.

Tegenwoordig beschikken velen over een (lichtsterke) verrekijker, een goede telescoop en/of een degelijke camera. Vooral fotografie is waardevol: je kunt alles thuis nog eens rustig nalopen, de vastgelegde vogels nader bestuderen en rubriceren. Met een beetje geluk kun je zelfs een kleurring of wingtag uit een onderzoeksprogramma aflezen. En dat is cruciaal, want zonder het objectiveren van je waarnemingen heb je, strikt genomen, geen bruikbare data.

Grauwe kiekendieven op een voorverzamelplaats in Senegal, rustend op lateriet. Op deze locatie zagen we kleurgemerkte vogels terug uit onder meer Duitsland, Denemarken, Frankrijk en Portugal. Vlak voor het invallen van de duisternis vloog de groep door naar een slaappleats ongeveer vier kilometer verderop.

Voorzitter Sjoerd Sipma van Harrier Conservation International bij een gemengde slaapplaats van grauwe, bruine en blauwe kiekendieven in een tarwe-akker nabij Bellingwolde. Sjoerd is meester in het objectiveren van waarnemingen.

Hoe vaak tellen per seizoen

Sommige slaappleaatsen worden vrijwel het hele jaar door gebruikt. Wanneer de interesse vooral uitgaat naar de winterperiode, is een telfrequentie van eens per maand – van begin oktober tot begin april – het minimale wat nodig is om enige trend te kunnen vaststellen. Twee tellingen per maand verdienen de voorkeur, omdat daarmee kortdurende doortrekpieken of Weerseffecten, zoals een invallende winter in Scandinavië, beter zichtbaar worden. Daarbij moet worden meegenomen dat tellingen vaak onder minder ideale omstandigheden plaatsvinden: donkerte, kou of guur weer maken het lastiger om vogels op leeftijd of geslacht te brengen.

In de Lage Landen zijn bovendien verschillende locaties waar jaarrond naar slapende kiekendieven kan worden gekeken. Dat is waardevol, want slaappleaatsen spelen ook voor broedvogels een rol. Denk aan broedende grauwe kiekendieven in de Groningse graangebieden die zich 's avonds mengen met niet-broeders – een groep die ecologisch belangrijker is dan vaak wordt aangenomen. Ook subadulte vogels die rondzwerven, of het groeiende aandeel mislukte broedsels naarmate het seizoen vordert, verschijnen op deze plekken. Dit zijn relevante gegevens, maar ze ontbreken volledig in populatiemodellen omdat ze nauwelijks systematisch worden verzameld.

Vogeltellers hebben soms de neiging te denken dat hun tellingen absolute waarden opleveren. Zelfreflectie is schaars, en zelfgenoegzaamheid ligt op de loer – zeker bij het tellen van slaappleaatsen. Het is ingewikkelder dan men vaak denkt. Stel jezelf daarom na elke telling de vraag: welk cijfer zou ik mezelf geven? Relativeren is een kunst, vooral wanneer je probeert een reeks van relatief vergelijkbare gegevens op te bouwen.

Dat slaappleaatsen doorgaans plekken zijn met rust en herkenbare landschapselementen, zal niemand verbazen. Minder bekend is dat het ook vaak gebieden zijn waar vogels tot het laatste avondlicht kunnen jagen. Toch is dat precies wat we zien: waar overdag hoge concentraties kiekendieven voorkomen, liggen vaak ook de slaappleaatsen. In Afrika en India is dit patroon glashelder; in de Lage Landen herkennen mensen die hun gebied door en door kennen het eveneens.

Het is overigens onverstandig om slaappleaatsstellingen te doen vanuit een verheven beschermingsdoel – dat leidt vooral tot teleurstelling. Doe het uit nieuwsgierigheid, vanwege het prachtige veldwerk en de voldoening die het geeft wanneer je samen met je kornuiten een dijk van een telling neerzet.

Met hoeveel mensen

Een mens heeft doorgaans twee ogen en kan zich maar een paar uur achter elkaar geconcentreerd op iets richten. Kiekendieven die een slaapplaats binnenkomen doen veel meer dan van A naar B vliegen om vervolgens op punt C te landen. Het zijn sociale dieren: ze vertonen talloze interacties met soortgenoten en scannen voortdurend hun omgeving op veiligheid. Een havik die laat jaagt of een vos die onverwacht over de slaapplaats loopt, kan grote commotie veroorzaken. Voor waarnemers is dit een buitenkansje, maar het laat ook zien dat het – zelf op ogenschijnlijk overzichtelijke slaapplaatsen – niet mogelijk is om alleen het ongrijpbare volledig in kaart te brengen.

Zelfs ervaren experts of mensen met buitengewone – bijna Olympische – vaardigheden hebben maar één paar ogen en kunnen hun focus niet over een blikveld van 360 graden spreiden. Meerdere waarnemers zijn daarom cruciaal, vooral voor onverwachte gebeurtenissen: als een havik een kiekendief pakt, is het onmogelijk om tegelijkertijd alle andere waarnemingen nauwkeurig te noteren zonder je blikveld te versnipperen. Zulke momenten zijn onvoorspelbaar, maar vormen vaak de kroon op iedere telling. Wie denkt dit alleen te kunnen, mist een groot deel van deze unieke inkijkjes in het leven van kiekendieven.

Avond of ochtend

Wie veel naar kiekendieven op slaapplaatsen heeft gekeken, heeft zowel in de avonduren geteld als geprobeerd afvliegende vogels te volgen. Het voordeel van avondtelling is dat vogels die later binnenkomen doorgaans langer en beter kunnen worden waargenomen, wat waardevolle gegevens oplevert. Uit onderzoek met zenders en loggers blijkt dat veel vogels die op een slaapplaats zitten, in het donker al richting jachtgebieden vliegen of gewoon hun migratie voortzetten.

Ochtendslaapplaattellingen leiden hierdoor structureel tot een onderschatting van het aantal aanwezige vogels. Ze zijn vooral nuttig wanneer een avondtelling door slecht weer, zoals regen, niet mogelijk is. Tellingen onder regen of ander ongunstig weer leveren in de praktijk nauwelijks betrouwbare cijfers op: het ongrijpbare blijft ongrijpbaar. Toch hebben veel mensen die zo'n telling uitvoeren vaak het gevoel dat ze een absoluut getal hebben verzameld.

Absolute tellingen in de ornithologie zijn echter – zoals eerder genoemd – een utopie. Het beste wat je kunt bereiken, is een telreeks die een relatief beeld geeft, waarmee je wel degelijk iets zinvol kunt doen.

Blauwe kiekendief die in het laatste avondlicht naar een slaapplaats nabij het ven 'de Zandflesch' in Nationaal Park de Hoge Veluwe vloog.

Onvolwassen bruine kiekendief tijdens slaapplaatstelling ergens in Spanje. In wintergerst. Granen zijn zeker in de winter in dit land van belang.

Hoe laat start een telling

De ervaring leert dat voor een zo volledig mogelijk beeld een telling minimaal 2 uur voor zonsondergang moet starten, wil je niet de kans lopen om een substantieel deel van de vogels te missen. Bovendien zijn vogels die relatief vroeg op een slaapplaats verschijnen vaak druk met onderlinge interacties, terwijl de vogels die in de schemering arriveren meestal direct landen. Vroege waarnemingen zijn dus niet alleen leuker, ze leveren ook gegevens op die helpen beter te begrijpen met welke ‘bevolking’ je te maken hebt.

Een slaapplaats is namelijk meer dan een verzameling vogels; het is een gezelschap van individuen die elkaar kennen, soms hinderen, soms helpen en hun sociale omgeving nodig hebben om te overleven. Tellers die dit beseffen, weten dat het tijdig aanwezig zijn op een locatie – gewapend met kijker, telescoop en bij voorkeur een redelijke camera – grote beloningen oplevert.

Zelfs als er geen kiekendieven aanwezig zijn, biedt het veldwerk altijd iets: een smelleken die voorbij vliegt, een groep kneutjes die langs danst, de schrille kreet van een ijsvogel of een plotseling opduikende velduil boven de zeedijk. Nultellingen zijn van grote waarde en vormen een extra reden om vroeg op je telpunt te staan: je kunt dan met redelijke zekerheid vaststellen dat een slaapplaats leeg is. Het objectiveren van deze ‘nullen’ is belangrijk en kan verrassend bevredigend zijn.

Oostzijde van het Deelensche Veld richting het Westen. Het heeft de voorkeur om een positie te kiezen waar je naar de onderstaande zon kijkt: langer licht plus scherpere contouren van eventueel laat invliegende vogels.

Wat is zinvol om te noteren

Het tellen van slaapplaatsen van kiekendieven staat – zelfs in landen met een goede traditie van kiekendiefonderzoek – nog in de kinderschoenen. De komende jaren is het vooral zinvol te onderzoeken hoe dit het beste kan, zeker nu drones, betere camera's en AI nauwkeurigere data mogelijk maken. De kern blijft echter altijd een gestandaardiseerde aanpak volgen.

Tijdens tellingen kan het nuttig zijn de volgende zaken te noteren (wanneer dat lukt):

- Welk soort kiekendief, en indien mogelijk leeftijd en geslacht.
- Waar komt de vogel vandaan? Geeft een indruk van herkomst en foerageergebied.
- Heeft de vogel een volle krop?
- Landt de vogel direct of draalt hij nog?
- Zijn er interacties met andere kiekendieven of roofvogels?
- Is er een verstoring zichtbaar, zelfs zonder oorzaak? Regelmatige verstoring beïnvloedt slaapplaatsstabiliteit.
- Vliegen sommige vogels na korte tijd weer door? Deze moeten niet in het eindtotaal worden opgenomen.
- Veel slaapplaatsen zijn na zonsondergang ontoegankelijk; regel dit vooraf met de terreinbeheerder.
- Combineren van slaapplaatstellingen met dagwaarnemingen is goud waard om het sociale leven van deze vogels beter te begrijpen.

Let op: noteer niet alles. Te veel opschrijven leidt af van veldwerk en van je focus op de horizon, en veel gegevens belanden uiteindelijk ongebruikt in een database.

Link naar film

Nieuwsgierig geworden? Ga naar ons YouTube-kanaal om de film

‘Kiekendieven en slaapplaatsen - vanuit een ander perspectief’ te bekijken:

<https://www.youtube.com/@HarrierConservation>

Praktijkvoorbeeld: slaapplaatsen NP De Hoge Veluwe

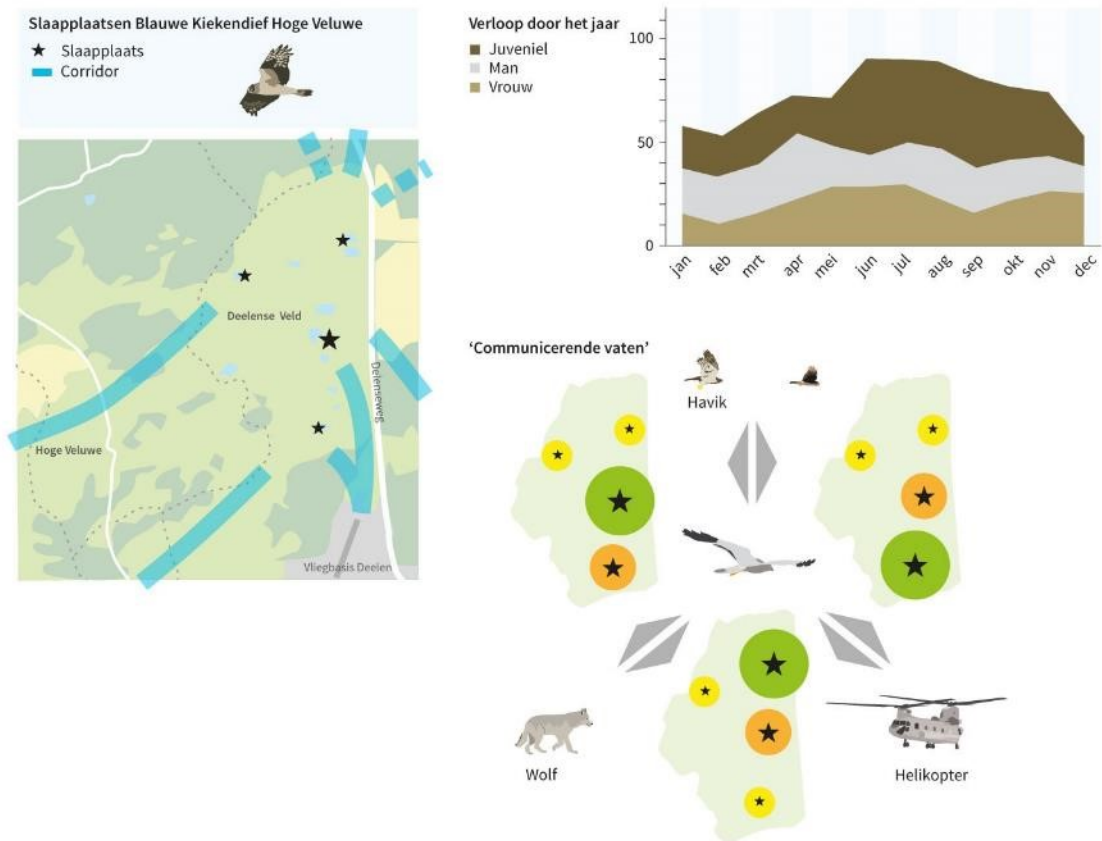
De Veluwe was voor ons als stichting een nieuw terrein wat betreft slaapplaatsstellingen. In voorgaande decennia hebben wij veel ervaring opgedaan bij slaapplaatsen in Groningen en in recentere jaren ook op plekken in Overijssel, zoals Engbertsdijkerven, Wierdense Veld, Haaksbergerveen, de polders bij Lierderholthuis en de randmeren van Kampereiland. Daar leerden we veel van, waardoor het voor de hand lag ook op de Hoge Veluwe te onderzoeken hoe slaapplaatsen zich verhouden tot de gebieden waar de vogels overdag jagen. Ons werk in Groningen, Overijssel en verre landen als Niger, Mali, Senegal en India vormde hiervoor de basis.

Het was ons al gauw duidelijk dat de vogels 's avonds samenkomen rond de vennen. Die zijn er voldoende in het oostelijke deel van het park, en op het Deelensche Veld stuitte wij al snel op slapende kiekendieven. Dat er slaapplaatsen zijn, was op zich niet verrassend; de echte ontdekking zat hem in de nieuwe inzichten die ons veldwerk in dit deel van de Veluwe opleverde. Deze handleiding en de bijbehorende video zouden vermoedelijk niet zijn gemaakt zonder de tijd die wij in deze regio konden doorbrengen.

Hieronder laten wij aan de hand van foto's met bijschriften zien hoe we te werk zijn gegaan in een aanvankelijk voor ons onbekende regio.

Een schematische weergave van de ruimtelijke verdeling rondom NP De Hoge Veluwe. Het is een uitdaging om in deze bijzonder gevarieerde regio (met een mix van natuur, landbouw, bebouwing, militaire terreinen en infrastructuur) alle slaapplaatsen goed in beeld te krijgen.

Na drie seizoenen veldwerk rondom het Deelensche Veld zijn we er nog niet goed uit hoe de verschillende communicerende vaten van afzonderlijke slaapplaatsen met elkaar verbonden zijn. Wel is het helder dat de Veluwe de competitie aan kan met andere in het binnenland gelegen slaapplaatsen, zoals langs de oevers van het Kampereiland, de Oostvaardersplassen, Haaksbergerveen, Engbertsdijksevenen, Wierdense Veld, Fochteloerveen en De Onlanden. Een substantieel deel van de slaapplaatsen in Nederland is gelegen in agrarisch gebied en wordt door vogeltellers doorgaans over het hoofd gezien. Het veldwerk op en rond Nationaal Park de Hoge Veluwe heeft ons denken over slaapplaatsen aangescherpt, aangezien we de verzamelde kennis kunnen vergelijken met tal van slaapplaatsen elders in Nederland en daarbuiten. Onze instructievideo geeft hiervan een aardige steekproef weer.

Deze zandhagedis op het Deelensche Veld loopt vroeg of laat het risico ten prooi te vallen aan een kiekendief. Hoewel onderzoek naar de dieetkeuze van kiekendieven in zulke habitattypen lastig is, kunnen gerichte observaties van individueel jagende vogels overdag waardevolle inzichten opleveren. Kiekendieven zijn gespecialiseerde opportunisten; op de Veluwe geven zij waarschijnlijk de voorkeur aan reptielen en kleine zangvogels boven muizen. Dat zie je terug in hun jachtgedrag, en het verdient aanbeveling dit goed in beeld te brengen.

Een 2e kalenderjaar vrouwtje grauwe kiekendief ving op zweefvliegveld Terlet in ongeveer twintig minuten zeker twee hagedissen. Op één van de foto's is duidelijk te zien dat het in ieder geval om een levendbarende hagedis ging; in het andere geval was de opname helaas te onscherp om de soort te bepalen. Er zijn op de Veluwe niet veel plekken waar je jagende kiekendieven langer dan enkele minuten goed kunt volgen, maar op Terlet lukt dat soms wel.

In veel studies vormen leeuweriken een rode draad in het dieetonderzoek van kiekendieven (met uitzondering van de bruine kiekendief). Wanneer je dit als uitgangspunt neemt, is het verstandig om in potentiële studiegebieden systematisch alle zingende veldleeuweriken te monitoren, maar ook bijvoorbeeld doortrekkende soorten als kwikstaarten, tapuiten en paapjes. Een gevarieerd en overvloedig voedselaanbod vertoont immers een sterke correlatie met de kans om kiekendieven aan te treffen.

Hier jaagt een 1^e kalenderjaar man bruine kiekendief op militair vliegveld Deelen. Dit vliegveld kan worden gezien als een uitgestrekte braakvlakte waar kiekendieven het hele jaar door foerageermogelijkheden vinden. Sterker nog, zonder Vliegveld Deelen zou de betekenis van de slaapplekken in Nationaal Park De Hoge Veluwe aanzienlijk geringer zijn. Een groot deel van de vogels die hier overdag rondhangt, vliegt 's avonds richting het Deelensche Veld om daar de nacht door te brengen.

Deze twee 1^e kalenderjaar bruine kiekendieven kregen het op 2 september 2024 op Vliegveld Deelen met elkaar aan de stok. Op weg naar hun overwinteringsgebieden – hoofdzakelijk in West-Afrika, maar in toenemende mate ook in Zuid-Europa – maken zij gebruik van het landschappelijke knooppunt dat de Zuidelijke Veluwe vormt. Dit soort interacties zijn de beloning voor waarnemers die, uitgerust met kijker, telescoop en camera, het veld in trekken.

Wie een gestructureerd vangnet opzet door systematisch veldwerk in een regio te organiseren, weet dat de kans reëel is om ook steppekiekendieven tegen te komen. Deze 3^e kalenderjaar man zagen we op 12 april 2025 jagend op de Kleine Heide (Deelerwoud). Hij vloog op een zeker moment door naar vliegveld Terlet en verdween daarna jagend in noordnoordoostelijke richting. Later bleek dit de route naar zijn slaapplaats te zijn; de volgende ochtend werd de vogel daar opnieuw door alerte vogelaars teruggevonden.

Op 27 augustus 2024 raakte dit mannetje steppekiekendief op Vliegveld Deelen in een felle interactie met een vrouwtje blauwe kiekendief. Dergelijke confrontaties tussen kiekendieven komen geregeld voor, en als er een steppekiekendief in het gebied aanwezig is, is interactie vrijwel gegarandeerd. Opvallend aan deze vogel was dat hij consequent de bosranden opzocht om te jagen. Die randen zitten vol met trekvogels en lokaal geboren mezen, vinken en andere zangvogels – prooien waar steppekiekendieven, vooral de mannetjes, graag op jagen. Deze vogel werd bovendien vaak op het Deelensche Veld gezien, waar hij in een vliegden sliep. Kiekendieven slapen wel vaker in bomen, en steppekiekendieven in het bijzonder.

Deze grauwe kiekendief was in 2022 op weg naar een slaapplaats in het zuiden van India. Het patroon waarin vogels hier het agrarische gebied binnenkomen, verschilt niet veel van dat op tal van Nederlandse slaapplaatsen het hele jaar door.

Een grauwe kiekendief jaagt hier in agrarisch gebied ergens in India, waar vooral leeuweriken en hagedissen het menu bepalen. Het onderzoek van onze samenwerkingspartner ATREE steekt momenteel wereldwijd met kop en schouders boven de rest uit als het gaat om het ontrafelen van de relatie tussen landgebruik, dieetkeuze en populatiedynamiek.

Word vrijwilliger!

- ✓ Ben je ook kiekendief­liefhebber of wil je er een worden?
- ✓ Wil je ook een bijdrage leveren aan het verkrijgen van meer kennis over kiekendieven?
- ✓ Zin om eens mee te tellen met ervaren mensen?

Meld je dan bij ons! Wees welkom.

Ga naar onze website:

www.harrierconservation.com

Of mail ons:

info@harrierconservation.com

En wie weet tot ziens in het veld.

colofon

© tekst en foto's Harrier Conservation International

© infographics Jan Faber, eNitials

Deze handleiding met film is tot stand gekomen met medewerking van:

Sjoerd Sipma, Arjan Bode, Maarten Jansen, Leens Smits, Elvira Werkman, Hans Hut & Ben Koks.

Mede mogelijk gemaakt dankzij een bijdrage van het Cultuurfonds.

**het
Cultuurfonds**

